

ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

THE ISSUE OF TRANSLATING GERMAN MILITARY TERMINOLOGY

Левицька Н.В.,

orcid.org/0000-0001-6616-898X

*старший викладач кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету*

Стаття присвячена дослідженню теоретичних і практичних аспектів перекладу військово-технічної термінології. Автором подається детальний аналіз останніх наукових розвідок з даної проблеми та обґрунтування актуальності даного дослідження. Автор зазначає, що існує істотна нестача компетентних фахівців з військового перекладу з німецької мови на українську і це є головною проблемою навчання українських військових у Німеччині. Виникнення проблеми пояснюється ще й тим, що тільки протягом останніх років розпочалося повноцінне використання української мови в структурах армії та внутрішніх військ. Українським військовим фахівцям довелося створювати нову термінологію, структуру та новий формат документів.

Особлива увага в статті приділяється аналізу складних термінів, скорочень і сталих виразів, які є характерними для німецького військового дискурсу, а також виявленню оптимальних стратегій перекладу, які забезпечують адекватну передачу змісту термінів. Дослідження підкреслює складність адаптації німецьких військових концептів до української мовної картини світу, враховуючи відмінності у структурах понять. Приблизно 80% усіх військових термінів німецької мови складаються зі складних слів. Зазвичай ці терміни перекладаються на українську мову за допомогою термінологічних словосполучень, які часто мають описовий характер. Автор також звертає увагу на еквівалентний та транслітераційний підходи перекладу, наголошуючи на необхідності врахування мікро- та макроконтекстів, а також особливостей концептосфери обох мов. Висновки роботи акцентують увагу на важливості системного підходу до перекладу військової термінології, що включає когнітивний аналіз, досконале володіння професійною лексикою та урахування сучасних тенденцій у сфері військової справи. Результати дослідження сприяють підвищенню ефективності перекладацької діяльності в умовах військового співробітництва та формують підґрунтя для подальших студій у галузі військового перекладознавства.

Ключові слова: військовий термін, проблеми перекладу, стратегії перекладу, лексична категорія, структура.

The article is dedicated to the study of theoretical and practical aspects of military-technical terminology translation. The author provides a detailed analysis of recent scientific research on this issue and justifies the relevance of the study. It is noted that there is a significant shortage of competent specialists in military translation from German to Ukrainian, which poses a major challenge for training Ukrainian military personnel in Germany. The problem is further explained by the fact that only in recent years has the Ukrainian language begun to be fully integrated into the structures of the army and internal forces. As a result, Ukrainian military specialists had to develop new terminology, structures, and document formats from scratch.

Particular attention in the article is given to the analysis of complex terms, abbreviations, and fixed expressions characteristic of German military discourse, as well as to identifying optimal translation strategies that ensure the accurate transmission of term meanings. The study highlights the complexity of adapting German military concepts to the Ukrainian linguistic worldview, considering differences in conceptual structures. Approximately 80% of all German military terms consist of compound words, which are typically translated into Ukrainian using terminological phrases that often have a descriptive nature. The author also examines equivalent and transliteration approaches to translation, emphasizing the necessity of considering both micro- and macro-contexts, as well as the conceptual frameworks of both languages.

The study's conclusions emphasize the importance of a systematic approach to military terminology translation, which includes cognitive analysis, mastery of professional vocabulary, and awareness of contemporary trends in military affairs. The findings contribute to improving the efficiency of translation activities in the context of military cooperation and lay the foundation for further studies in the field of military translation studies.

Key words: military term, translation challenges, translation strategies, lexical category, structure.

Постановка проблеми. Лексика зазнає найбільш активних змін у періоди суттєвих суспільно-політичних трансформацій, спричинених науково-технічним прогресом, розвитком культури та мистецтва, а також розвитком міжнародних зв'язків. Військова сфера є одним із ключових джерел нової лексики для сучасних мов, зокрема української та німецької. Російської агресія проти України стала потужним екстралінгвістичним

фактором, що зумовив появу нових термінів і значень, які відображають сучасну дійсність. Активний розвиток теорії військового перекладу обумовлений в першу чергу зростанням участі Збройних Сил України в міжнародній військовій співпраці. Це сприяє накопиченню теоретичного і практичного матеріалу, а також систематизації німецьких військових термінів із паралельним пошуком українських відповідників. Військовий

переклад став сьогодні окремою лінгвістичною дисципліною і визначається високими вимогами до точності. Найчастіше переклад військово-технічної лексики з української мови на німецьку здійснюється через калькування або трансформації, такі як транслітерація та адаптивне транскриптування, але помилки в перекладі військової термінології можуть в кращому випадку призвести до мимовільного і суб'єктивного тлумачення тексту і непорозуміння у процесі перемовин, а в гіршому випадку можуть навіть вартувати комусь життя або тягнути за собою суттєві матеріальні витрати. Він вимагає бездоганного володіння не лише іноземною військовою термінологією, але й адекватною українською, яка регулярно поповнюється за рахунок впровадження нових видів зброї, інновацій у галузі матеріалів і постачання, появи нових стратегій і методів ведення бою.

Наразі така лексика дедалі частіше стає частиною нашого повсякденного словника, що обґрунтовує необхідність її класифікації, систематизації та дослідження проблем, з якими стикається перекладач у процесі перекладу німецької військово-технічної термінології. Аналіз основних проблем інтра- та екстралінгвістичного характеру становить неабиякий інтерес не лише з теоретичної, а і з практичної точки зору [7, с. 45].

Актуальність дослідження полягає в тому, що існує істотна нестача компетентних фахівців з військового перекладу з німецької мови на українську і це є головною проблемою навчання українських військових у Німеччині. Вітчизняний дослідник В. Балабін говорить про відсутність науково-обґрунтованої теорії військового перекладу (ТВП), яка має базуватися на наукознавчих, мовознавчих і перекладознавчих засадах, відповідати методологічним і кваліфікаційним критеріям наукознавства, мати власний об'єкт, предмет і завдання дослідження, теоретичні моделі, поняттєво-категоріальний апарат. Виникнення проблеми пояснюється ще й тим, що тільки протягом останніх років розпочалося повноцінне використання української мови в структурах армії та внутрішніх військ. Українським військовим фахівцям довелося створювати нову термінологію, структуру та новий формат документів, тому дослідження й аналіз особливостей функціонування німецької військово-технічної термінології та проблеми її перекладу з німецької мови на українську є в наш час особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників, об'єктом наукових досліджень яких є військовий дискурс та особливості його відтворення в українському пере-

кладі, слід відмітити В. Балабіна, Ф. Бацевича, Л. Гончарука, С. Онуфрієнка, М. Зайцеву та ін. Вітчизняний вчений В. Балабін досліджує теоретико-концептуальні аспекти та засади військового перекладу і особливості військового англійського сленгу, М. Навальна та Ю. Калужинська аналізували військові лексеми у текстах сучасних українських періодичних видань. Науковиця М. Зайцева досліджувала деякі особливості перекладу військових термінів. Вітчизняні дослідники приділили особливу увагу аналізу військового англійського дискурсу, в той час як проблема перекладу німецької військово-технічної термінології залишається недостатньо вивченою.

Постановка завдання. Завданням дослідження є аналіз особливостей функціонування німецької військово-технічної термінології та проблеми її перекладу з німецької мови на українську та виявлення найбільш поширених стратегій та способів перекладу військових термінів.

Виклад основного матеріалу Дослідниця Зайцева М. відносить до військових текстів в широкому розумінні слова військово-художні матеріали, військово-публіцистичні, військово-політичні матеріали, військово-наукові та військово-технічні матеріали, акти військового управління (різні військові документи). А до власне військових матеріалів прийнято відносити науково-технічні матеріали та акти управління, які пов'язані з діяльністю військ та військових установ [3].

Військово-технічна термінологія, як і терміносистема будь-якої іншої сфери науки та практики, належить до периферійних шарів лексики мови. Однак її особливістю є значно більша подібність до загальноживової лексики. Це зумовлено тим, що військова справа залучає до себе широке коло людей, через що військові терміни мають ширший спектр використання порівняно з іншими спеціалізованими галузями.

До того ж понятійна база військової науки постійно змінюється, оскільки військова діяльність тісно пов'язана з виробництвом. Постійний розвиток і модернізація бойової техніки викликають зміни у методах ведення бойових операцій, що, у свою чергу, впливає на трансформацію існуючих тактичних понять і формування нових. Усі ці зміни в озброєнні, техніці й військовій справі відображаються у військово-технічній термінології. Це проявляється в зміні значення окремих термінів, зникненні застарілих і появі нових понять [7, с. 78].

Приблизно 80% усіх військових термінів німецької мови складаються зі складних слів. Зазвичай ці терміни перекладаються на україн-

ську мову за допомогою термінологічних словосполучень, які часто мають описовий характер. Наприклад, Generalstabsoffizier перекладається як *офіцер служби генерального штабу*, Vertheidigungs Ausgaben – *витрати на оборону, військові витрати*, Wegebahnabteilung – *загін забезпечення руху*.

Компонентами таких складних слів можуть бути не лише іменники, а й інші частини мови. Наприклад:

- прийменники: Nachtrupp (*тильний загін*), Vortrupp (*головний загін*);
- прислівники: Nahschuss (*постріл з близької дистанції*), Langsamfahrt (*повільний рух, малий хід*);
- прикметники: langdienend (*надстроковий*), Kurzlage (*летючка*).

Як свідчать наведені приклади, в українській мові словоскладання використовується значно рідше. Частіше зустрічаються термінологічні словосполучення. Німецькі складні слова, незалежно від кількості компонентів, мають двочленну структуру, наприклад, Bundeswehr, Waffengattung, Luftwaffe, Dienstgradabzeichen.

Оскільки перша частина складного іменника в німецькій мові виконує роль означення до другої частини (основного слова), при перекладі потрібно враховувати правила поєднання слів в українській мові. Наприклад, Einsatzverband перекладається як *з'єднання (яке?) бойове*, а Ärmelabzeichen – як *знак (який?) наруканий*. Однак у кожному окремому випадку перекладу складного іменника важливо враховувати, яке усталене словосполучення чи окремий іменник використовується в українській мові для передачі відповідного поняття. Наприклад:

- Teilstreitkraft перекладається як *вид збройних сил*,
- Zeltbahn – як *плащ-намет*.

Таким чином, переклад потребує не лише знання структури складних слів, а й розуміння термінологічних норм української мови.

Системи понять у різних мовах часто не збігаються, і це стосується також військової термінології. Наприклад, німецький термін Überlagerungsempfänger відповідає українському терміну супергетеродинний приймач. Якщо проаналізувати структуру цих термінів, видно, що основою німецького є поняття (накладення), тоді як в українському базове поняття – супергетеродин.

Такий розбіжний підхід до формування понять може створювати труднощі під час перекладу. У таких випадках важливо звертатися до тлумачних чи енциклопедичних словників, які не лише подають варіанти значень слова, а й розкривають повний семантичний зміст терміна.

Водночас варто пам'ятати, що значення слова завжди залежить від мікроконтексту, що допомагає визначити його «первинний зміст».

Особливо важливим є те, що вибір правильного еквівалента (як лексичного, так і граматичного) визначається не лише контекстом, а й специфічною сполучуваністю слів, яка залежить від мовної традиції. Через це перекладач іноді обирає значення, яке відсутнє у двомовних словниках, зважаючи на традиційне вживання термінів у цільовій мові [6, с. 71].

Вдалий еквівалентний переклад нерідко вимагає застосування мовних трансформацій – змін, які в процесі перекладу зазнають як вихідний текст, так і його буквальный переклад. Буквальний переклад часто використовується як проміжний етап, що сприяє аналізу вихідного смислу, але вже на рівні мови перекладу. Наприклад, словосполучення moderne Kriegsführung у буквальному перекладі звучить як сучасне ведення війни. Однак стилістично такий переклад є недосконалим. При аналізі цього словосполучення можна помітити, що сучасне відповідає за змістом виразу в сучасних умовах. Здійснивши трансформацію еквівалентної заміни на рівні мови перекладу, отримуємо повноцінний еквівалент: ведення війни в сучасних умовах.

Важливо зазначити, що при такій трансформації зміст вихідного тексту не змінюється. У багатьох випадках для точного перекладу потрібно виділити загальну ідею терміна, яка пов'язує всі його значення. Це дозволяє правильно передати основний зміст вихідного тексту, зберігаючи його адекватність і стилістичну відповідність [4, с. 124].

У німецькій термінології досить часто зустрічаються усічені терміни-словосполучення. Дані терміни застосовуються для позначення багатofункціональних понять і складаються з кількох складних слів, об'єднаних спільним компонентом, який найчастіше залишається в останньому слові словосполучення.

Характерною ознакою таких термінів є використання сполучника und для з'єднання частин словосполучення. Наприклад:

- Stabs- und Versorgungskompanie перекладається як *рота штабна та рота постачання*,
- Land- und Küstenverteidigung – *наземна і берегова оборона*.

Подібна структура дозволяє лаконічно виражати складні поняття, зберігаючи чіткість і функціональність терміна [2, с. 55].

Скорочені військові терміни, тобто аббревіатури чи усічені позначення термінів, є поширеним явищем у всіх жанрах військової літератури. Вони настільки інтегрувалися у повсякденне

використання, що самі набули статусу термінів. Хоча скорочення також зустрічаються в українській військовій термінології, у німецькій вони є набагато поширенішими і охоплюють ширше коло понять. Важливо відзначити, що одне і те ж скорочення може позначати різні терміни залежно від контексту та галузі військової справи. Це є важливим моментом для військового перекладача, який повинен кожного разу уточнювати сферу використання певного скорочення. Наведемо деякі приклади скорочених позначень, які стали самостійними військовими термінами: *Btl. (das Bataillon)* – батальйон; *Geb. (Gebirgs-)* – гірський; *Lkw (der Lastkraftwagen)* – вантажний автомобіль; *Pkw (der Personenkraftwagen)* – легковий автомобіль. Аналізуючи військову термінологію, можна помітити, що багато термінів мають однакові компоненти, які виступають як перші або останні елементи складних слів, створюючи певну системність у формуванні понять [3, с. 43].

В інших випадках до трансформацій вдаються на рівні вихідного смислу, оскільки буквальный переклад або суперечить вихідному смислу, або неприйнятний з міркувань сполучуваності слів. Наприклад, речення *Der taktische Schwerpunkt muss mit dem Schwerpunkt der Fernmeldeverbindungen zusammenfallen* складно перекласти, оскільки термін *Fernmeldeverbindungen* буквально відповідає терміну *лінії зв'язку*. Але зосереджуються все ж таки не лінії, а на засобі зв'язку, тобто *Fernmeldemittel*. Замінивши *Fernmeldeverbindungen* на *Fernmeldemittel*, ми помічаємо, що вихідний смисл не змінився, а переклад тепер може бути зроблений без проблем.

Терміни, які означають специфічні поняття, мають різні варіанти перекладу українською мовою: 1. Спосіб повної транслітерації, коли всі літери іноземного слова можуть бути передані українськими літерами: *Luftwaffe* – *луфтваффе*, *Bundeswehr* – *бундесвер* та часткової, коли транслітерується лише основа німецького військового терміну і до неї додається відповідний український словотворчий суфікс: *Infrastruktur* – *інфраструктура*. 2. В деяких випадках при перекладі безеквівалентних термінів може бути використаний дослівний покомпонентний переклад: *Truppengattung* – *категорія військ*. 3. Іноді доцільним є описовий переклад, під час якого військовий термін перекладається з врахуванням його функціонального значення: *Logistik* – *органи і частини тилу* [4, с. 212].

Переклад фразеологічних словосполучень, а саме багаточисельних сталих дієслівних словосполучень може викликати особливі труднощі. До дієслівних поєднань входять дієслова, які мають здебільшого

абстрактне значення (*stehen, stellen, bringen, setzen, kommen* та інші). Об'єднуючись з іменниками такі дієслова утворюють нерозривну лексичну єдність, яка може перекладатися або іменником і дієсловом, або лише дієсловом. Наприклад: *in Bewegung setzen* – *приводити в рух, пускати в хід*; *zur Anwendung kommen* – *знаходити застосування*; *zur Verfügung stehen* – *бути в розпорядженні*; *Dienst leisten* – *нести службу, служити*. Приклади демонструють, що поєднавшись з іменниками ці дієслова втратили своє основне значення, а сенс фразеологічного виразу визначається насамперед значенням іменника. Наприклад: *Minensperren sollen die Bewegungen des Feindes behindern, verlangsamen oder zum Stillstand bringen*. – *Мінні загородження призначені для того, щоб ускладнити, сповільнити або зупинити пересування ворога*. В німецьких військових текстах дієслівні словосполучення у самостійному реченні часто бувають розчленованими, тим самим утворюючи рамку з дієслова та іменника, де дієслово стоїть на першому місці, а іменник – у кінці рамкової конструкції. При перекладі варто враховувати особливості рамкової конструкції і об'єднати розрізнені елементи. Наприклад: *Das neue Flugzeug findet in erster Linie im taktischen Bereich Verwendung*. – *Новий літак використовується в першу чергу для вирішення тактичних завдань*.

Висновки. Російська агресія проти України значно активізувала процеси формування нової української військово-технічної лексики, що створює потребу в систематизації й аналізі проблем перекладу таких термінів. Німецька військова термінологія характеризується широким використанням складних слів і аббревіатур, що створює специфічні виклики для перекладачів. Основна структура складних слів у німецькій мові має двочленну організацію, де перший компонент виконує означальну функцію для другого. При перекладі на українську ці складні слова часто трансформуються у термінологічні словосполучення описового характеру. Переклад німецької військової термінології на українську вимагає застосування різноманітних стратегій, таких як калькування, транслітерація, описовий переклад, і трансформація. Вибір відповідної стратегії залежить від контексту, термінологічної традиції та функціонального значення терміна. Основними проблемами перекладу є розбіжності в концептуальних базах двох мов, складність передавання значення багатокомпонентних термінів, необхідність урахування лексичних і стилістичних норм української мови. Особливу увагу слід приділяти скороченням і фразеологічним виразам, які мають специфічне значення і вимагають глибокого аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балабін В. В., Лісовський В. М., Чернишов О. О. Основи військового перекладу (англ. мова) : навч. посіб. Київ, 2008. 375 с.
2. Білозерська Н. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад: навч. посіб. Вінниця, 2012. 245 с.
3. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику . Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2013. № 10. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6757/Zaitseva.pdf?sequence=1>.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ, 2000. 443 с.
5. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства: навч. посіб. Вінниця, 2008. 512 с.
6. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу : навч. посіб. Чернівці, 2004. 256 с.
7. Онуфрієнко О. В. Розвиток європейської державної (публічної) служби: від модернізації до постмодернізації. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 35–36. С. 78–90.